

Γεωγραφίες

Αρ. 25 (2015)

Γεωγραφίες, Τεύχος 25, 2015

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ - ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

-

ΜΙΚΡΟΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ

Χαρίκλεια Χάρη*

Οι *Μικρογεωγραφίες* είναι ένα έργο εν εξελίξει που ξεκίνησε το 2011. Αποτελείται από μικρές αρχιτεκτονικές ιστορίες και στοχεύει στη διερεύνηση των μετασχηματισμών ορισμένων νευραλγικών και παραμελημένων κοινωνικών και γεωγραφικών περιοχών. Διερευνούν τις καταστάσεις ερημοποίησης των ελληνικών πόλεων σε σχέση με την οικονομική, την κοινωνική και την προσωπική κρίση. Εστιάζουν στις διαδικασίες επανακατοίκησης, επανάχρησης και ενεργοποίησης εγκαταλελειμμένων κτιρίων και σε μεθοδολογίες ένταξης των έρημων αρχαιολογικών τόπων στην καθημερινότητα, ενώ εξετάζουν δυνατότητες πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης και συνεργάζονται με την τοπική κοινωνία και τους τοπικούς συλλόγους και θεσμούς που αναζητούν συμμετοχικές απαντήσεις σε σύγχρονα ζητήματα ανοικοδόμησης της πόλης. Η αφήγησή τους εξελίσσεται μέσα από επιτόπια έργα, εγκαταστάσεις και δράσεις και συνδυάζει την έρευνα πεδίου με καλλιτεχνικές και ανθρωπολογικές πρακτικές.

Από τις 26 Σεπτεμβρίου έως τις 20 Δεκεμβρίου 2014, στο πλαίσιο του διεθνούς πρότζεκτ World Wide Storefront (WWSf) παρουσιάζουν μία σειρά εκθέσεων, εγκαταστάσεων, αστικών δράσεων, συζητήσεων στον δημόσιο

χώρο και σε κατοικίες και ιδιωτικούς χώρους.

Το World Wide Storefront (WWSf) είναι μία διεθνής διατοπική πλατφόρμα, με έδρα τη Νέα Υόρκη, που αποτελείται από δέκα διαφορετικούς χώρους στην Αμερική, την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή και παρουσιάζεται στον δικτυακό τόπο WWStorefront.org.

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο οι τόποι στους οποίους εστιάζουμε την αφήγηση είναι: στην Αθήνα (προαύλιος χώρος ναού Αρτέμιδας Αγροτέρας-Μετς, Αυτοδιαχειριζόμενος Χώρος «Ορίζοντας Γεγονότων»-Κεραμεικός, Γραφείο, Δημόσιο Σήμα, Δώμα, Έρημο Κτίριο Στενών Πόρτας, Εργαστήριο Arch_06, Κενός Χώρος-Ψυρρή, Προσφυγικά Αλεξάνδρας, πεζοδρόμιο Υπουργείου Οικονομικών-Σύνταγμα), στην Καισαριανή (Σκοπευτήριο), στην Κερατέα, στο Χαϊδάρι (Στρατόπεδο Χαϊδαρίου) και στον Σκαρामαγκά (Ιερό Αφροδίτης, αρχαίο τμήμα Ιερά Οδού, Λίμνη Ρειτών, Ακτή Σκαρामαγκά).

Καθένας από αυτούς τους τόπους είναι συνυφασμένος με ένα ή περισσότερα δρώμενα. Τα δρώμενα αυτά συνιστούν μία δυναμική αφήγηση της αρχιτεκτονικής καθημερινότητάς μας. Η αφήγηση αυτή γίνεται σε συνεργασία με αρχιτέκτονες, πολεοδόμους,

* Αρχιτέκτων-εικαστικός, www.microgeographies.nonplan.gr

καλλιτέχνες, πολιτικούς επιστήμονες, συγγραφείς, τοπικούς συλλόγους και φορείς και ανεξάρτητους χώρους τέχνης.

Αναφέρουμε κάποιες χαρακτηριστικές δράσεις που έγιναν στο πλαίσιο του προγράμματος World Wide Storefront, στους ακόλουθους τόπους:

1) *Άρτεμις Αγροτέρα, Μετς*

Οι *Μικρογεωγραφίες*, σε συνεργασία με τον Εξωραϊστικό Πολιτιστικό και Αθλητικό Σύλλογο «Ο ΑΡΔΗΤΤΟΣ», εστιάζουν στον ναό της Αρτέμιδος Αγροτέρας, έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στην Αθήνα, που βρίσκεται στο οικοδομικό τετράγωνο που περικλείεται από τις οδούς Αρδηττού, Θωμοπούλου, Κεφάλου και Κούτουλα στην περιοχή Αρδηττός, Μετς. Ο ναός συνδέθηκε άμεσα με τη νίκη των Αθηναίων στη Μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.), τον Μαραθώνιο και την άνθηση της πόλης των Αθηνών. Το 1778, ο ναός κατεδαφίστηκε και υλικά του χρησιμοποιήθηκαν για την ανέγερση του τείχους των Αθηνών γύρω από την Ακρόπολη. Πρόσφατα στις 17/6/2014 γνωστοποιήθηκε από την Γ' Εφορία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων ότι στο δυτικό τμήμα του αρχαιολογικού χώρου βρέθηκε το θεμέλιο ενός δεύτερου ναού αφιερωμένου στον Μειλίχιο Δίας. Αναφορά σε ναό του Μειλίχιου Διός στην περιοχή κάνει και ο Πausανίας και πιθανότατα η νέα και σημαντική αυτή ανακάλυψη να επιβεβαιώνει την τοπογραφία του αρχαίου περιηγητή. Σήμερα, ο συγκεκριμένος χώρος είναι περιφραγμένος και αφανής από τον δρόμο και αποτελεί ένα αστικό-αρχαιολογικό κενό στην περιοχή. Οι *Μικρογεωγραφίες* συμβάλλουν στην ανάγκη των κατοίκων του Μετς να ενταχθεί ο αρχαιολογικός χώρος στην καθημερινότητα της γειτονιάς και να αναδειχθεί ως τοπικός αλλά και διεθνής ιστορικός τόπος.

Η αφήγηση του τόπου της Αρτέμιδας Αγροτέρας εστιάζεται στη σταδιακή απο-ιεροποίησή του μέσα στα χρόνια. Επιχειρήσαμε να ξαναζωντανεύουμε «συμβολικά» τα αρχαία μνημεία μέσα από τη θεραπευτική χρήση της καλλιτεχνικής επιτέλεσης (περφόρμανς). Συνολικά επιτελέστηκαν τέσσερις δράσεις και δύο δημόσιες παρουσιάσεις.

Η Κατερίνα Βέλλιου, στις 26 Σεπτεμβρίου, ξεκινά αυτή τη διαδικασία με την επιτόπια δράση *Mets Giving (The Gift)*, μία συμβολική χειρονομία μοιράσματος: Η Βέλλιου συλλέγει μία τυχαία πέτρα από το έδαφος της περιοχής και τη θρυμματίζει. Με τα ελάχιστα λίθινα θραύσματα συνθέτει ένα φυλαχτό: ράβοντας τα κομμάτια πάνω σε ένα σεντόνι προίκας, ανασυνθέτونها τα σε ένα καινούριο ενιαίο σώμα. Την ημέρα των εγκαινίων τεμαχίζει ξανά το συλλογικό αυτό σώμα, φτιάχνοντας φυλαχτά για τους επισκέπτες και τους κατοίκους. Μας λέει η ίδια: «Η συμβολική πράξη λειτουργεί ως διαμεσολαβητική συμφιλίωση μεταξύ “τόπου-ανθρώπου” προσδοκώντας τη σημασιοδότηση της “αλήθειας” ενός τόπου».

Στη συνέχεια, την Κυριακή 9 Νοεμβρίου, ημέρα του Μαραθωνίου δρόμου, με τη συμμετοχή των καλλιτεχνών Μαριάννας Λύρα και Νίκου Σταθόπουλου και των κατοίκων του Μετς, παρουσιάσαμε δύο επιτόπια διαδραστικά έργα με χαρακτήρα αστικής περφόρμανς:

-Η *Ανύμωση*, διαδραστική περφόρμανς του εικαστικού Νίκου Σταθόπουλου.

Πρόκειται για ένα διαδραστικό έργο όπου ο καλλιτέχνης βιώνει το αστικό περιβάλλον αναρτώμενος από ένα εύκαμπτο μεταλλικό κλουβί. Ο θεατής μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία. Το έργο *Ανύμωση* δίνει την δυνατότητα στον θεατή να βρεθεί στο ύψος που υπήρχε το μνημείο της Αρτέμιδος Αγροτέρας στα κλασικά χρόνια. Από

εκεί ο θεατής έχει τη δυνατότητα να βλέπει ταυτόχρονα το εσωτερικό του περιφραγμένου αρχαιολογικού χώρου και τη θέα προς τα σημαντικά γειτονικά μνημεία της περιοχής (Στύλους Ολυμπίου Διός), με φόντο την Ακρόπολη.

-Η *Πομπή*, αστική τοιχογραφία της εικαστικού και κατοίκου του Μετς Μαριάννας Λύρα.

Η αστική τοιχογραφία με τίτλο *Η Πομπή* πλαισιώνει την οδό Κεφάλου, έναν από τους τέσσερις δρόμους που οριοθετούν τον συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο και αποτυπώνει δύο πομπές, το παρελθόν και το παρόν που προσφέρουν τα συμβολικά τους δώρα στο μέλλον. Μας λέει η εικαστικός: «Ο συγκεκριμένος αρχαιολογικός χώρος αποτελεί ένα πεδίο σύγκρουσης από το 1962 μεταξύ των δυνάμεων της οικοδόμησης και των δυνάμεων της διατήρησης της ιστορικής και αρχαιολογικής μνήμης». Η σκέψη της εικαστικού Μαριάννας Λύρα είναι «να δημιουργήσει με τη συμμετοχή των κατοίκων του Μετς, ένα έργο εξευμενισμού, μια χειρονομία συμφιλίωσης του παρελθόντος με το παρόν μαζί με μια ευχή να ειρηνέψουν μετά από τόσα χρόνια τα πνεύματα στον πολύπαθο αυτόν χώρο, να θεραπευτεί από τις πληγές του και να αναγνωριστεί ως ιερός και ιστορικός τόπος από τους Αθηναίους πολίτες του 21ου αιώνα».

Στη συνέχεια, ακολούθησε συζήτηση στον χώρο του συλλόγου «Ο ΑΡΔΗΤΤΟΣ» όπου εστίασαμε στη σταδιακή απο-ιεροποίηση του συγκεκριμένου τόπου μέσα στα χρόνια.

- Αναφερθήκαμε σε υλοποιημένα παραδείγματα και δράσεις που έχουν γίνει στον συγκεκριμένο αλλά και άλλους τόπους.

- Εμβαθύνουμε στην έννοια του αρχαιολογικού τόπου και τη σχέση του με το αστικό και το φυσικό τοπίο.

- Τονίσαμε την τωρινή σχέση του αττικού τοπίου με τις σύγχρονες πο-

λεοδομικές και ιδιωτικές παρεμβάσεις.

Στις 20 Νοεμβρίου, παρουσιάσαμε το έργο *Άρτεμις Αγροτέρα: Ερευνώντας το Πλαίσιο* του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου Ιωσήφ Ευφραιμίδη και του φωτογράφου Παναγιώτη Λάμπρου, στο Athens Center. Στις 21 Νοεμβρίου παρουσιάσαμε την περφόρμανς της Χαρίκλειας Χάρη *Reveries du Promeneur Solitaire: Stewart and Revett's lost temple* στον προαύλιο χώρο του ναού.

2) *Κερατέα: Διάσπαρτο Ανοιχτό Μουσείο Αττικής*,

Παρουσιάσαμε τη διαδικασία διαμόρφωσης των τόπων και του προγράμματος του Διάσπαρτου Ανοιχτού Μουσείου Αττικής, ένα έργο του Αρχιτεκτονικού Εργαστηρίου NonPlan και του Συλλόγου Κερατέας «Χρυσή Τομή».

Πιο αναλυτικά, το Μουσείο είναι μία ανοιχτή διάσπαρτη δομή στην Κερατέα Αττικής. Η συλλογή του περιέχει αρχαία και σύγχρονα αντικείμενα που αφηγούνται την ιστορία, τις παραδόσεις, τα τελετουργικά, τους μύθους και τις προφορικές παραδόσεις, την τέχνη, τη χειροτεχνία, την οικονομία, καθώς και τις βιοπολιτικές και αισθητικές σχέσεις της περιοχής και της τοπικής κοινωνίας. Η αρχιτεκτονική και περιβαλλοντική του υποδομή είναι διάσπαρτη σε «ανοιχτές τοποθεσίες» (open air sites) και σε υπάρχοντα κτίρια:

-Οι ανοιχτές τοποθεσίες είναι μη στεγασμένοι τόποι που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ζωή των κατοίκων της κοινότητας και συμπεριλαμβάνουν ευρήματα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος:

- ενσωματωμένοι αρχαίοι δομικοί λίθοι ή αρχιτεκτονικά μέλη σε τοίχους και αυλές σπιτιών
- αρχαιότητες που βρίσκονται παρπλεύρως οδικών δικτύων

- ο αρχαιολογικός τόπος του Οβριόκαστρου.

Τα υπάρχοντα κτίρια περιλαμβάνουν τόπους που έχουν μία ειδική σημασία στην καθημερινότητα της τοπικής κοινότητας όπως:

- Το «Άπαρτο Κάστρο» του οδικού μπλόκου στο 45ο χιλιόμετρο της Αθηνών -Λαυρίου

- Ο Πολιτιστικός Χώρος του Συνδέσμου «Χρυσή Τομή»

και κτίρια που έχουν μία ειδική συμβολική σημασία όπως

- τα έρημα κτίρια του τοπικού σιδηροδρομικού δικτύου

Τα Εγκαίνια του Μουσείου θα πραγματοποιηθούν την άνοιξη του 2015, με μία έκθεση σύγχρονης τέχνης σε συνδυασμό με λαογραφικά και αρχαιολογικά ευρήματα που ανήκουν στη μόνιμη «συλλογή» του Μουσείου (βλ. συλλογή κου Ορνεράκη), σε επιλεγμένους τόπους (από τους προαναφερθέντες) και με μία σειρά διαλέξεων με στόχο να διευκρινίσουμε την ανάγκη ύπαρξης ενός Αυτοδιαχειριζόμενου Τοπικού Μουσείου και να διερευνήσουμε τρόπους υλοποίησής του.

3) *Αρχαίο Τμήμα Ιεράς Οδού και περιοχή Σκαρμαμαγκά:*

Ονειροπολήσεις και Πραγματικότητες (Reveries and Realities). Πρόκειται μία ενότητα έργων και διαδρομών προσωπικών και συλλογικών, που αφορούν τη βιωματική εμπειρία έρημων τόπων και ξεκινούν από τα απομεινάρια της αρχαίας Ιεράς Οδού καταλήγοντας στα παράλια της Δυτικής Αττικής και τον Πειραιά. Σε συνεργασία με τον Οικολογικό Πολιτιστικό Σύλλογο Χαϊδαρίου «ΟΙΚΟ.ΠΟΛΙ.Σ». Στις 31 Οκτωβρίου, ο Σύλλογος «ΟΙΚΟ.ΠΟΛΙ.Σ» διενεργεί περιβαλλοντική ξενάγηση με άξονα την ιστορία και την πραγματικότητα της περιοχής: μας ξεναγεί στην αρχαία ιερά

Οδό, στη λίμνη των Ρειτών (Κουμουνδούρου) και στην Ακτή Σκαρμαμαγκά. Στην έναρξη της διαδρομής μας στο Ιερό Αφροδίτης (Ντουλαπάρικια), ο Γιάννης Θεοδωρόπουλος στήνει ένα προσωρινό αφιερωματικό γλυπτό και η Χαρίκλεια Χάρη παρουσιάζει την περφόρμανς *Οφηλία II*.

4) *Κεραμεικός: Δημόσιο Σήμα. Σε συνεργασία με τον Ορίζοντα Γεγονότων*

Ανάγνωση του Επιταφίου Λόγου του Περικλή στο σημείο που εικάζεται ότι έγινε η αρχική του εκφώνηση από τον Περικλή. Συζήτηση με θέμα «η πόλη των Αθηνών είμαστε εμείς οι Αθηναίοι».

5) *Ορίζοντας Γεγονότων, Κεραμεικός:*

Στον φιλόξενο αυτοδιαχειριζόμενο χώρο του «Ορίζοντα Γεγονότων» παρακολουθήσαμε την εικαστική εγκατάσταση ταξίδι του «Ορίζοντα» με θέμα *Αόρατα Νησιά* και το αντίστοιχο ταξίδι του σε ελληνικά νησιά. Αφορμή του ταξιδιού η νομοθεσία περί αιγιαλού. Συμμετοχικό εργαστήριο και brainstorming με ιδέες και προτάσεις περιβαλλοντικής στρατηγικής (Συντονισμός Ορίζοντας Γεγονότων, Non Plan Architectural Lab).

6) *Πύργος Πειραιά, Κτίριο Λιάπη στο Μικρολίμανο:*

Ο αρχιτέκτονας Μανώλης Οικονόμου πραγματοποίησε μία ξενάγηση-βιωματική δράση στον «Ουρανοξύστη»: ο Πύργος του Πειραιά, όπως είναι γνωστός, είναι ένα κτίριο φάντασμα που στέκει στο λιμάνι του Πειραιά από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ημιτελής. Αστικοί μύθοι έχουν συνδεθεί με την ύπαρξή του, όμως ποια είναι η πραγματική του θέση στην ιστορία της πόλης; Συζητήσαμε για τη σχέση του αττικού τοπίου με τα ψηλά

κτίρια, μία σχέση ασύμβατη, με την οποία η αρχιτεκτονική του 1970 φλέρταρε. Και παρατηρήσαμε ότι η τάση αυτή, συνδεδεμένη σήμερα με στρατηγικές εξευγενισμού της πόλης, επανέρχεται, π.χ., στο Ελληνικό. Στο κτίριο του Λιάπη συνεχίσαμε τη συζήτηση για την έρημα κτίρια που αμήχανα προέκυψαν από την εποχή της δικτατορίας.

7) *Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών: Περιπλανώμενο Φωτογραφικό Εργαστήριο «Ερείπια ενός Βιομηχανικού Παρελθόντος».*

Πρόκειται για μία καλλιτεχνική δράση φοιτητών της ΑΣΚΤ, την οποία διοργανώνει η εικαστικός Αγγελική Σβορώνου. Στο πλαίσιο του εργαστηρίου θα δούμε μία ενότητα επιτόπιων έργων και διαδρομών, προσωπικών και συλλογικών, που αφορούν τη βιομηχανική εμπειρία έρημων και παραμελημένων βιομηχανικών τόπων γύρω από την περιοχή της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών στον Ταύρο. Στις 19/12 παρακολουθήσαμε την παρουσίαση της έρευνας και της καλλιτεχνικής δράσης της ομάδας εργασίας στην ΑΣΚΤ, σε ειδικά διαμορφωμένο εκθεσιακό χώρο του Εργαστηρίου του Πάνου Χαραλάμπους.

8) *Ερημο Κτίριο Οδού Στενών Πόρτας 6*

Η καλλιτέχνης Ρίκα Κριθάρá φωτίζει συμβολικά με το έργο της το σκοτεινό κτίριο, με τη βιντεοπροβολή. Στην

πρόσοψη του κτιρίου προβάλλει ταυτόχρονα εικόνες από την καταστροφή του βουνού από πυρκαγιά και από τη συλλογική ζωή των ορειβατών στο βουνό. Με συμβολικό τρόπο μας δείχνει τις δυο όψεις του ίδιου νομίσματος: από τη μία η έλλειψη αγάπης και η αδιαφορία και από την άλλη η αλληλοβοήθεια και ο σεβασμός που μας στηρίζει στην καθημερινή διαβίωση.

Στις Μικρογεωγραφίες συμμετέχουν με αστικές δράσεις, εικαστικές παρεμβάσεις, συντονισμό εικαστικών εργαστηρίων και επιτόπια έργα: Γιώργος Ανεστόπουλος, Βασίλης Βασιλακάκης, Δήμητρα Βασιλάκου/Metoo.gr, Γιώργος Βασιλακόπουλος, Κατερίνα Βέλλιου, Αριστοτέλης Γιαννακούρος, Βαγγέλης Γκόκας, Ιωσήφ Ευφραιμίδης, Τζίμης Ευθυμίου, Κατερίνα Ζαφειροπούλου, Γιάννης Θεοδωρόπουλος, Νίκος Καζέρος, Παναγιώτης Λάμπρου, Αλίκη Κακουλίδου/Metoo.gr, Πάνος Κούρος, Μιχάλης Κυριαζής, Ρίκα Κριθάρá, Χρήστος Κωτσούλας (Capten), Μαριάννα Λύρα, Caroline May, Ειρήνη Μπαχλιτζανάκη, Νομαδική Αρχιτεκτονική, Μανώλης Οικονόμου, Δημήτρης Παπαχρήστος, Ηώ Πάσχου, Ελένη Πετούρη, Περιπλανώμενο Εργαστήριο Φωτογραφίας (Επιμ: Αγγελική Σβορώνου σε συνεργασία με Μαρία Ζητάκη, Φατμά Εργκιουνγκέρ, Δημήτρης Κριτσωτάκης, Ραφαέλλα Κωνσταντίνου, Χρήστος Μαρμέρης, Ελίνα Νιάρχου, Ευαγγελία Ραφτοπούλου, Ειρήνη Τηνιακού), Μαρία Σαρρή, Άγγελος Σκούρτης, Νίκος Σταθόπουλος, Ελένη

Τζιρτζιλάκη, Κώστας Τσώλης, Νίκος Τρανός, Πάνος Χαραλάμπους, Χαρίκλεια Χάρη, Ογco. Συμμέχουν με θεωρητικές τοποθετήσεις: Μαρία Κενανίδου, Αλέξανδρος Κιουπκιολής, Σωτήρης Μπαχτσετζής, Έλενα Στεφανοπούλου, Γιάννης Χαμηλάκης, Γιώργος Τζιρτζιλάκης, Θεόφιλος Τραμπούλης.

Σε συνεργασία με τους Συλλόγους και τοπικούς φορείς: Αρχιτεκτονικό Τμήμα Δήμου Καισαριανής, Οικολογικός Πολιτιστικός Σύλλογος Χαϊδαρίου «ΟΙΚΟ.ΠΟΛΙ.Σ», Πολιτιστικός Σύλλογος «Αρδηττός», Σύνδεσμος Πνευματικής και Κοινωνικής Δραστηριότητας Κερατέας «Χρυσή Τομή».

Ιδέα, Σχεδιασμός, Υλοποίηση: Χαρίκλεια Χάρη.

Βοηθός σχεδιασμού: Παναγιώτης Νιώτης

Επιμέλεια Οπτικοακουστικού Υλικού: Σπύρος Τσιφτσής

Οργάνωση: NonPlan Architectural Lab

Σύνδεσμοι με υλικό για τις υλοποιημένες δράσεις των *Μικρογεωγραφιών* στο πλαίσιο του WorldWide Storefront, ένα πρότζεκτ του Storefront for Art and Architecture (NY):

<http://wwstorefront.org/project4.html>

<http://wwstorefront.org/blog/>

<http://www.microgeographies.org/>

<http://xpolis.blogspot.gr/>

<https://www.facebook.com/orizontas?fref=ts>

ΣΥΝΕΔΡΙΟ URBAN AUSTERITY: IMPACTS OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON CITIES IN EUROPE, ΒΑΪΜΑΡΗ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2014

Μαρία Καραγιάννη¹, Ματίνα Καψάλη²

Αυτό που ξεκίνησε το 2007 ως κρίση ενυπόθηκων δανείων, συνεχίστηκε το 2008 ως διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και εντέλει μετατράπηκε σε κρίση δημόσιου χρέους από το 2010 και έπειτα. Σε όλες αυτές τις φάσεις, οι πόλεις βρέθηκαν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και αποτέλεσαν προνομιακά πεδία άσκησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών, αλλά και ανάδυσης νέων κινημάτων και πρακτικών αντίστασης, αυτοοργάνωσης και αλληλεγγύης. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε το Διεθνές Συνέδριο “*Urban Austerity: Impacts of the Global Financial Crisis on Cities in Europe*” στις 4-5 Δεκεμβρίου 2014 στο Bauhaus-Universität στην Βαϊμάρη της Γερμανίας. Το συνέδριο διοργανώθηκε από το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Αστικών Σπουδών (Institute for European Urban Studies) του Bauhaus-Universität της Βαϊμάρης και το Ίδρυμα Hermann-Henselmann και χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Στόχος του συνεδρίου ήταν να προωθήσει μια διεπιστημονική συζήτηση, η οποία να εκθέτει τα σημερινά αστικά προβλήματα, να διερευνά την κοινωνική και αστική αναδιάρθρωση που εντάσσεται στο πλαίσιο των αστικών πολιτικών λιτότητας (austerity urbanism) και να εξερευνά τον ρόλο των κοινωνικών κινημάτων πόλης που αγωνίζονται για την ανάδειξη εναλλα-

κτικών τρόπων ζωής. Στο συνέδριο συμμετείχαν περίπου τριάντα νέοι ερευνητές/τριες, υποψήφιοι/ες διδάκτορες, ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες και πολιτικοί/ες ακτιβιστές/στρίες, οι οποίοι/ες εστίασαν ιδιαίτερα στην περιοχή της Νότιας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά και σε πόλεις και χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Εννέα έλληνες εισηγητές/τριες συμμετείχαν, οι οποίοι/ες προέρχονται από τα πεδία της γεωγραφίας, της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας, ενώ οι παρουσιάσεις οργανώθηκαν σε ολοκληρωτικές συζητήσεις (plenary sessions) και σε παράλληλες θεματικές συνεδριάσεις (parallel sessions). Και οι δύο ημέρες του συνεδρίου έκλεισαν με τις ομιλίες των κύριων ομιλητών.

Ειδικότερα, η πρώτη ημέρα του συνεδρίου ξεκίνησε με την ομιλία υποδοχής από τους διοργανωτές του συνεδρίου και στην συνέχεια με τις ομιλίες των Δημήτρη Πούλιου (ΕΜΠ, Αθήνα), Θάνου Ανδρίτσου (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα) και Δήμητρας Σιατίτσα (ΕΜΠ, Αθήνα). Οι δύο πρώτοι ομιλητές εστίασαν στο πώς ο κυρίαρχος λόγος για τις αστικές πολιτικές στην Ελλάδα περιστρέφεται γύρω από την έννοια της «εξαίρεσης» και πώς η κρίση επηρεάζει τη χάραξη νεοφιλελεύθερων αστικών πολιτικών, δημιουργώντας ένα νέο μοντέλο χάραξης, εφαρμογής και μεταφοράς πολιτικών. Η δεύτερη ομιλήτρια εστίασε στο

1. Μαρία Καραγιάννη (Υπ. Διδάκτορας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, mkaragi@arch.auth.gr).

2. Ματίνα Καψάλη, (Υπ. Διδάκτορας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, skapsali@arch.auth.gr).

ζήτημα της κατοικίας την ίδια περίοδο στην Αθήνα, επισημαίνοντας ότι αρχίζει να αναδύεται ένα νέο θεσμικό πλαίσιο το οποίο περιστρέφεται γύρω από τη διαχείριση της φτώχειας, δημιουργώντας δομές φιλανθρωπίας και εξάρτησης. Παράλληλα, επισήμανε τη μεγάλη και καίρια ανάγκη για διεύρυνση των συλλογικών μορφών κατοίκησης και των εναλλακτικών μορφών δημόσιας παρέμβασης. Η πρώτη αυτή ημέρα του συνεδρίου, έκλεισε με την ομιλία του κεντρικού ομιλητή, *Jamie Peck (UBC, Vancouver)*, ο οποίος εστίασε στην εξέταση των αναδυόμενων γεωγραφιών των αστικών πολιτικών λιτότητας στις ΗΠΑ, συζητώντας το πρόσφατο κύμα πτώχευσεων δήμων, όπως του Ντιτρόιτ. Ο Peck ανέλυσε την πτώχευση τόσο ως μία κρίση διαχείρισης αυτή καθ'αυτήν, όσο και ως μία κρίση του συστήματος νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης. Ωστόσο, τόνισε πως αυτή δεν ήταν μόνο μια τοπική κρίση, αλλά χρησιμοποιήθηκε για την ιδεολογική στήριξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε κρατικό και διεθνές επίπεδο, αλλά και σε αστικό και κοινωνικό.

Η δεύτερη ημέρα του συνεδρίου περιλάμβανε τρεις διπλές παράλληλες παρουσιάσεις, οι οποίες οργανώθηκαν θεματικά ως εξής:

1. Αστικές πολιτικές λιτότητας (θεματική συνεδρίαση 1)

Σε αυτή τη συνεδρίαση, ο *Joe Penny (UCL, London)* εξέτασε την περίπτωση του Λονδίνου και το κατά πόσο οι τοπικές αρχές και κοινότητες ενδυναμώθηκαν ή περιορίστηκαν ως προς τις δυνατότητές τους να δράσουν απέναντι στις κυβερνητικές πολιτικές κατά την περίοδο της κρίσης. Ακολούθησε ο *Felix Wiegand (Goethe University, Frankfurt)* ο οποίος επικεντρώθηκε στη δημοσιονομική κρίση της Γερμανίας και τον τρόπο με τον οποίο αυτή τη διαχειρίστηκε σε επίπεδο εθνικού κράτους, ομοσπονδια-

Εικόνα 1: Η κάρτα του συνεδρίου «Urban Austerity: Impacts of the global financial crisis on cities in Europe».

κού κράτους και δήμων από το 2008-2009. Τέλος, οι *Dieter Rink* και *Annegret Haase (Helmholtz-Zentrum für Umweltforschung, Leipzig)*, μέσα από το παράδειγμα του Leipzig (Γερμανία), εξέτασαν τις απόψεις των πολιτών σχετικά με τις αποφάσεις που παίρνει ο δήμος για να διαχειριστεί την κρίση του χρέους σε τοπικό επίπεδο.

2. Κρίση κατοικίας (θεματικές συνεδριάσεις 2 & 4)

Αυτή η ενότητα εισηγήσεων άνοιξε με την παρουσίαση των *Μαρία Καραγιάννη* και *Ματίνα Καψάλη* (ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη), οι οποίες παρουσίασαν την έρευνά τους σχετικά με την ανάδυση μιας νέας κοινωνικο-χωρικής τάξης στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη μέσω της νομιμοποίησης της κρίσης κατοικίας και της αορατότητας των νέο-άστεγων. Στη συνέχεια, η *Laura Calbet (CMS, Berlin)*, μέσα από το παράδειγμα του Βερολίνου συζητήσε τις εξελίξεις στον τομέα της κατοικίας από το 2009, ερμηνεύοντάς την ως έναν μηχανισμό εμπορευματοποίησης ο οποίος αυξάνει τις τιμές, ενώ παράλληλα οδηγεί σε μεγαλύτερα ποσοστά αστεγίας για τα φτωχά νοικοκυριά. Η *Stefania Animento (University of Milano Bicocca)* έκανε μία παρουσίαση του εν εξελίξει διδακτο-

ρικού της σχετικά με τις διαδικασίες μετανάστευσης από χώρες της Νότιας Ευρώπης στο Βερολίνο και την δυναμική της αγοράς κατοικίας στο Βερολίνο. Έπειτα, ο *Icaro Obeso Muniz (Universidad de Oviedo)* εμπλούτισε τη συζήτηση αναλύοντας τη γεωγραφική κατανομή των εξώσεων στην Ισπανία με τη χρήση παραδοσιακών εργαλείων, όπως χαρτών, ενώ η *Elodie Vitu (Bauhaus-Universität, Weimar)* επικεντρώθηκε στη διεκδίκηση του δικαιώματος στην πόλη από ακτιβιστικές ομάδες που αγωνίζονται για το τέλος της αστεγίας και της φτώχειας στη Βουδαπέστη. Οι *Silvia Aru* και *Matteo Puttilli (University of Cagliari)* ανέδειξαν το πώς άλλαξε η αντίληψη των κατοίκων του Sant Elia (Ιταλία) για την ιδέα της αστικής δικαιοσύνης/αδικίας κατά τη διάρκεια της κρίσης υπό το πρίσμα των πρόσφατων αλλαγών στις συνθήκες κατοικίας. Οι εισηγήσεις με θέμα την κατοικία ολοκληρώθηκαν με τους *Knut Unger (Ενωση Ενοικιαστών του Witten)* και *Iva Marčetić (Zagreb)*. Ο πρώτος παρουσίασε μία εκτενή ανάλυση της αγοράς ενοικιαζόμενων κατοικιών στη Γερμανία, ενώ η δεύτερη στη φύση της κατοικίας στην Πρώην Γιουγκοσλαβία.

Εικόνα 2: Το ιστορικό κεντρικό κτίριο του Bauhaus-Universität Weimar, που κτίστηκε την περίοδο 1904–1911 και σχεδιάστηκε από τον Henry van de Velde, όπου έλαβε χώρα το συνέδριο.

3. Αστική διακυβέρνηση και σχεδιασμός (θεματική συνεδρίαση 3)

Ο *Αθανάσιος Παπαϊωάννου* (Leuphana University, Luneburg) αναφέρθηκε στις επιπτώσεις της κρίσης στις πόλεις της Ευρώπης και πιο συγκεκριμένα στις νέες προκλήσεις και τον νέο ρόλο της αστικής διακυβέρνησης και σχεδιασμού. Έπειτα, ο *Φίλιππος Κατσίνας* (King's College, London) ανέλυσε τον τρόπο με τον οποίο οι ελληνικές πόλεις προωθούν πολιτικές ανάπτυξης και ανταγωνισμού κατά την περίοδο μιας ενταμένης κρίσης, εστιάζοντας στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Ο *Robert Ogman* (De Montfort University, Leicester) επικεντρώθηκε στο πώς, μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων κοινωνικής πολιτικής, κατασκευάζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο ένας λόγος για την κρίση ως

ανάκαμψη, ενώ παράλληλα περιορίζονται οι θεσμικοί «διάδρομοι» για πολιτική δράση. Τέλος, ο *Christian Smigiel* (University of Leipzig) επιδιώκοντας να ερμηνεύσει τη διαλεκτική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και κρίσης, εξερεύνησε ποικίλες πρωτοβουλίες και πολιτικές «έξυπνων πόλεων» στον ευρωπαϊκό νότο.

4. Άνιση κοινωνικο-χωρική ανάπτυξη (θεματική συνεδρίαση 5)

Ο *Christian Scholl* (University of Louvain) ανοίγοντας τον κύκλο της συζήτησης, μίλησε για τις πρόσφατες διαμαρτυρίες κατά της λιτότητας σε πόλεις της Ευρώπης και υποστήριξε ότι θα πρέπει να γίνουν κατανοητές ως μία ιστορικά ειδική έκφραση της πολιτικής σχέσης της περιφέρειας με την κεντρική-ηγεμονική Ευρωπαϊκή Ένω-

ση. Στη συνέχεια, ο *Cesare Di Feliciano* (Sapienza-Università di Roma & KU Leuven) αναφέρθηκε στην ανάδυση ενός κύματος καταλήψεων στέγης στις πόλεις της Ισπανίας και της Ιταλίας ως αποτέλεσμα της διαδικασίας υποκειμενοποίησης του «χρεωμένου ανθρώπου» (Lazzarato, 2012, 2013) μέσα στο πλαίσιο των νεοφιλελεύθερων αστικών πολιτικών λιτότητας. Έπειτα, ο *Daniel Mullis* (Goethe University, Frankfurt) εστιάζοντας στην περίπτωση της Αθήνας και στο πρόγραμμα Rethink Athens υποστήριξε πως αυτό πρέπει να γίνει κατανοητό όχι μόνο ως ένα μεγάλο project αστικής ανάπλασης αλλά και ως ένα project που στοχεύει να δημιουργήσει μια εικόνα ανάπτυξης για την πόλη, αποθαρρύνοντας την έκρηξη διαμαρτυριών. Τέλος, η *Julia*

Tulke (ανεξάρτητη ερευνήτρια, Βερολίνο) παρουσίασε τα αποτελέσματα μιας εθνογραφικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 2013, επιδιώκοντας να εξετάσει την αντιστασιακή αστική δημιουργικότητα των εξεγερμένων κομματιών της κοινωνίας, όπως αυτή εκφράζεται στους τοίχους της πόλης.

5. Αστικές υποδομές (θεματική συνεδρίαση 6).

Η ενότητα αυτή ξεκίνησε με την παρουσίαση της *Elena Besussi* (UCL, London), η οποία εξέτασε τις περιπτώσεις του London Borough of Wandsworth και της πόλης Ferrara στην Ιταλία και υποστήριξε πως στο πλαίσιο της κρίσης τα δημόσια αγαθά αποκτούν πλέον μεγαλύτερη ανταλλακτική αξία παρά αξία χρήσης και γίνονται αντιληπτά ως ευκαιρίες επένδυσης στην αγορά ακινήτων. Στη συνέχεια, η *Katja Thiele* (Humboldt-Universität, Berlin) αναφέρθηκε στην πολιτική ακινήτων στο Βερολίνο και εξέτασε την εκτενή θεσμική αναδιάρθρωση και τον ρόλο των κινημάτων που αντιστέκονται σε αυτήν στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος λιτότητας. Έπειτα, η *Αναστασία Ρουκούνη* (ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη) εξέτασε τις δυνατότητες μιας εναλλακτικής στρατηγικής χρηματοδότησης για τις υποδομές μεταφορών, υποστηρίζοντας πως εάν εφαρμοστεί προσεκτικά μπορεί να στηρίξει τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα και να βοηθήσει στην έξοδο από την κρίση. Τέλος, η *Daniela Patti* (Vienna Technical University) ανέ-

λυσε την ανάδυση νέων «από τα κάτω» διαδικασιών στη Ρώμη, οι οποίες επικεντρώνονται σε θέματα όπως η σύνδεση υπηρεσιών και εγκαταστάσεων των επίσημων αρχών και των τοπικών αυτοοργανωμένων επιχειρημάτων, τη διαχείριση του στοκ των ακινήτων, ή το ζήτημα της διαφάνειας και συμμετοχής στην πρόσβαση σε χώρους της πόλης.

Η δεύτερη και τελευταία ημέρα του συνεδρίου έκλεισε με δύο κύριους ομιλητές. Αρχικά, ο *Κωστής Χατζημichael* (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα) μίλησε για τις πολλαπλές κλίμακες στις οποίες αναπτύσσονται οι μορφές αντίστασης στις νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές λιτότητας τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, εστιάζοντας στη δυναμική παρουσία μεγάλου τμήματος της κοινωνίας στις κινητοποιήσεις, στο γεγονός ότι βασικός τομέας δράσης είναι η καθημερινή ζωή και, τέλος, στα ισχυρά δίκτυα που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ των νέων μορφών συνεργασίας και αλληλεγγύης. Το συνέδριο έκλεισε με την παρουσίαση της *Margit Mayer* (CMS, TU Berlin), η οποία, επιδιώκοντας να αμφισβητήσει τις μονοσήμαντες κατανοήσεις των πόλεων ως χώρους ιδιωτικών συμφερόντων, εξευγενισμού και γενικότερα νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, εστίασε στον ρόλο των κοινωνικών κινημάτων τα τελευταία χρόνια στην επανομηματοδότηση του αστικού χώρου.

Συμπερασματικά, το συνέδριο “*Urban Austerity: Impacts of the Global Financial Crisis on Cities in*

Europe” ήταν μια ευκαιρία για την κατανόηση των πολλαπλών επιπτώσεων και αλλαγών που συνέβησαν στις ευρωπαϊκές πόλεις κατά την περίοδο της κρίσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχαν οι παρουσιάσεις από ερευνητές και ακαδημαϊκούς των πληττόμενων από την κρίση χωρών του ευρωπαϊκού Νότου. Ωστόσο, ξεχωριστής προσοχής χρήζει και η παρουσία πολλών ερευνητών που ζουν και εργάζονται σε πανεπιστήμια της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης και οι οποίοι ασχολούνται με ζητήματα που αφορούν κυρίως τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου. Αυτό μαρτυρά την παραγωγή εκείνης της ακαδημαϊκής γνώσης που επιδιώκει να διαπεράσει τις διχοτομίες Βορράς-Νότος και να αναπτύξει μια νέα ανάγνωση των αστικών μετασχηματισμών. Εξάλλου, η περίοδος της κρίσης μπορεί να λειτουργήσει ως μία ευκαιρία πειραματισμού, τόσο στο επίπεδο εφαρμογής πολιτικών, όσο και παραγωγής ακαδημαϊκής έρευνας. Τέλος, αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι πως αυτό το συνέδριο έδωσε βήμα σε νέους επιστήμονες και επιστημόνισσες οι οποίοι/ες παρουσίασαν τη δουλειά τους και είχαν επικοινωνητικές συζητήσεις με έμπειρους ακαδημαϊκούς και επαγγελματίες ή ακτιβιστές. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πλέγμα ανταλλαγής απόψεων, το οποίο σίγουρα συνέβαλε στην εν εξελίξει έρευνα πολλών μελετητών του αστικού χώρου και της αστικής ανάπτυξης.